

Tarixlə iç-içə

Şamonun ölümündən sonra çap olunmuş "Ayrılıq" kitabı haqqında "Ədəbiyyat və İncəsənət" qəzetində yazılan "Görüşdürən" "Ayrılıq" məqaləsi mənə elə təsirliyə ki, dözə bildim, durub getdim redaksiyaya.

Qəzetin baş redaktoru Hüseyin Abasdadədən yazanın kimliyini soruşdum, "Bizdə işləyir, burdadır" dedi.

Yaşlı adam kimi təsvürü elədiyim Sabir Rüstəmخانlı cavan, arıq, gur givrim saçlı bir oğlandı...

"Məqalən çox gözəldir, mənə kövrəldi, - dedim - məxsusi sənə təşəkkürümü bildirməyə gəlmişəm, Hüseyin də sağ olsun ki, sən kimi istedadlı cavanları yığıb başına..."

Qızardı, yavaşca "Siz də sağ olun!" - dedi. Alnından öpüb, üzümü onunla bir otaqda oturan qocaman jurnalist Məmməd Əkbərə tötüm: "Görürsən, Məmməd Əkbər, papaqlar altında oğullar var, xəbərimiz yoxdur" - Məmməd Əkbər zarafatla "Bizim xəbərimiz var!" deyib Sabiri xeyli təriflədi.

"Elə bilərəm Şamonu yenidən tapdım! Bir oğlum getdi, yerinə başqa bir oğul gəldi..." - dedim. Bu, bizim ata-oğul münasibətimizin, dostluğumuzun başlanğıcıydı...

Süleyman RƏHİMOV
Azərbaycanın Xalq yazıçısı

Mən Sabir Rüstəmخانlıni gəncliyində şair kimi tanıyırdım. Onun vətənpərvərlik və milli ruhda yazdığı şeirlərini bəyəndim. Romana keçəndən sonra mənim yazdığım konsepsiyalarla o qədər də düz gəlməyən, lakin sanbalı, dəyəri olan gərəklilə əsərlər yazdı. Mən Sabir Rüstəmخانlıni eyni zamanda qeyrətli bir ictimai xadim kimi tanıyırdım. O, xalqımızın həyatında son dərəcə gərəklilə problemlər ətrafında mülahizələr yürüdü. Və olduqca lazımlı məsələlər qaldırır. Sabir Rüstəmخانlı bizim ən istedadlı ziyalılarımızdan biridir. Mən bundan sonra da Sabirin bəhrəli işləyəcəyinə, daha ağır, sambalı əsərlər yazacağına inanır, ona müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

İsa MUĞANNA

O, heç vaxt döyüşlərdən çəkinməyəcək

Biz onu demokratik hərəkatın ən qaynar yerlərində gördük. Sabir bir nətiq, təşkilatçı, ictimai xasim kimi fəaliyyətə başladı. Azadlıq meydanında təşkil olunmuş mitinqlərdə, yüzminlər qarşısında, bəzən milyona çatan üsyançılar önündə alovlu, kəskin ictimai məzmunlu, azadlıq və demokratiyaya çağıran çıxışlar etdi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin bərpası, kommunist imperiyasının devrilməsi, rus əsarətinin dağılması, sapı özümdən olan partokratlarımızın hakimiyyətdən uzaqlandırılması, respublikada yeni demokratik qüvvələrin xalqın taleyinin həllində yaxından və ən fəal şəkildə iştirakı uğrunda mübarizə Sabirin həyat amalına çevrildi. O, tənqidlərdən, təqiblərdən, təhqirlərdən, zindana düşməkdən, dəyənək zərbələrindən, fiziki cəza alacağından qorxmadı. 1988-ci ildən üzübəri davam edən xalq hərəkatının təşkilatçılarından birinə çevrildi. Hər yerdə də Azərbaycanın istiqlalıyyəti, ərzi bütövlüyündən danışdı. Sabir baş redaktoru olduğu "Azərbaycan" qəzetində bu ideyaları təbliğ edənlərə geniş meydan verdi, özü də bir publisist kimi başda dayandı. Xalq onu öz Ali Məclisinə millət vəkili seçdi. Sabir burada da Demokratik Blokun üzvü kimi öz mübarizəsini davam etdirdi və etdirir.

Mən əminəm ki, Sabir Azərbaycanın istiqlalıyyəti, ərzi bütövlüyü və xalqımızın azadlığı naminə döyüşlərdən heç vaxt çəkinməyəcək.

İsmayıl ŞİXLİ
18.09.1991, Bakı

* * *

Sabir Rüstəmخانlı ağırılı-acılı yazıları ilə sanki əkiz doğulub. Dünyanın əvvəlindən başibəlalı çağımıza qədər soydaşlarımızın keçirdikləri sarsıntılı zaman-zaman təkrar yaşayır. Bu amansız tale xatırlatmaları hər dəfə hansısa bir gərəklilə yazısının doğucusu ilə nəticələnir. "Ömür kitabı" başdan-başu bu əzəbli duyğulardan araya-ərsəyə gəlmişdir.

Başqaları ən adi və nisbətən qorxusuz-ürksüz həqiqəti dilə gətirməkdən uçduqları bir zamanda Sabir Rüstəm-

xanlı kəfənini boğazına dolayıb ən sört ittihamlı publisist əsərlərini: dişli-damaqlı əsərlərini yazıb, soyunu öz ilkinliyinə boylanmağa səsləyirdi.

Bu alovlu şair, yenidən-yeni təkəflərlə qələm çalan bu filosof-publisist təkəzə yazdıqları ilə kifayətlənib, o yazıların şöhrəti kölgəsində baş girmədi; zamanın başlar üzən, qanlar tökən bir çağında meydanlara axışan insanlara, sözün həqiqi mənasında, haqqa bələdçilik etdi. Vətəndaşlarımızın dolub-daşan qəzəblərinə ağılla, səbrlə çəki-düzen verməkdə soriştəli bir ziyalımız olduğunu hünərlə göstərə bildi.

Sabir bəyin o zamankı yorulmaz fəaliyyətinin hələ də öz həqiqi qiymətini almadığı qənaətdəyəm.

Sabir Rüstəmخانlı, bu mənada, bal çəkən arı timsalındadır. Arı bal çəkər, amma onun bəhrəsindən özündən artıq başqaları bənar.

İnsan özü kimi adi insanla deyil, Tanrı ilə, lap dəqiq desəm: Göy Tanrı ilə oturub-dursa nə olar, görəsən?! Hər şeydən əvvəl, mənəvi dəyərlərini qat-qat artırır, şübhəsiz!

Sabir bəy uzun zaman kəsimində insanlarla kənar gözib, davrandı. Cismən də, ruhən də Göy Tanrı ilə üz-üzə, diz-dizə oturub, onun əsərlərini açmağa, Tanrını insana yaxınlaşdırmağa can atdı. Nə qazanıb, bilmək istərsinizmi?

- Çox şey! Tarix yönü geri addımlayır ki: Göy Tanrını tarixin ilkin çağlarındakı kimi yaxından görüb-duysun. Bu ağır və məşəqqətli yolda böyük hünərlə Şumer dilini heyret edəcək dərəcədə kamil öyrənməyə nail olub! "Göy Tanrı" nı dostcasına soydaşlarımızın qarşısına gətirib. Tanrıya uzanan yollar boyunca tariximizin maraqlı məqamlarına aydın işıq tuta bilib.

Sabir bəy "Atamın ruhu", "Xətai yurdu" kimi irihəcmli kitablarında da mənəvi dəyərlərimizi, yaşamaq uğrunda milli mücadiləmizi, soyumuzun bəşəri ərəbiyyət karvanında qətiyyətli addımlar atması yönündə davranışını nəsilərə ərək olacaq bir əqiddə qələmə almışdır. Yardımlı başabaş onun üçün addımladığı canlı tarixdir. ərəkəbil aşırımının o üzündə Şah babamız heyretli bir dövrən sürmüşsə: bu üzündə Sabir bəyin atası şair oğlunun qələminə pöhrələmək, qol-budaq atmaq ruhu bəxş etmişdir!.. Sarıbulaqda Şahənsah ovlağında Şah İsmayılın nəfəsi hələ də atmaqdadır. Tarixlə bu iç-içə yaşayışın

doğurduğu bərekətli təkəyyüli Sabir Rüstəmخانlının ilhamına dayəlik etməkdədir.

Məmməd ASLAN

Salam, əziz Sabir ağa!

Sizə bu məktubu Özbəkistandan, Sizin gözəl şeirlərinizi ərəkədən sevən və bənzərsiz, böyük yazıçı istedadınızı yüksək qiymətləndirən adamlar yazırlar. Biz Nəmanqan vilayət Məğdəniyyət Sarayında fəaliyyət göstərən "Dostların ərəyi" adlı ərəbi yaradıcılıq klubunun üzvləriyik. Klubun müxtəlif millətlərin nümayəndələri olan azərbaycanlı, rus, yəhudi, özbək, ukraynalı, tatar, başqırd üzvlərini poetik sözə böyük məhəbbət birləşdirir. Bəzilərimiz şeir yazır, "Aysberq" adlı almanax buraxırıq. Onun bir nömrəsində Sizin şeirlərinizə də yer ayırmışığı. Həmin şeirləri ilk dəfə "Zaqafqaziyanın gənc şairləri" toplusunda (Moskva, "Molodaya qvardiya" nəşriyyatı, 1981) oxumuşduq və ərəyimizə yatmışdı. Bizə heyran qoyan Sizin şeirlərinizin təmizliyi, poetik fikrin dərinliyi, poetik palitranızın parlaq və dolğun rəngləri olmuşdur.

Sizin Vətən sevginiz, vətəndaşlıq bərkərləriniz və kökünü bağılılıq duyğularınız bizə də doğmadır. Şeirləriniz milli şüurun gücləndiyi indiki vaxtda xüsusi əhəmiyyət kəçib edir. "Mənə sevir-sənə" adlı lirik şeiriniz son dərəcə təsirliyədir. Parlaq və ərəyin bütün odunu daşıyan misralar hərəətli və zərifdir. "Biz belə uzağıq", "Şairlik nəyimə gərəkdir?", "Çiyinlərimiz", "Boş qalmış yuvalara dəyməyin", "Yenə də yan keçdi bu yaz yağışı", "Kiçik qardaş", "Yardımlı yollarında" və s. bir-birindən gözəl şeirlərdir.

Çox xahiş edirik, bizə məktub yazın, şəklinizi və kitablarınızı göndərin. Biz ərəli ərəbiyyatın təmənnəsiz təbliğçiləriyik.

Sizin ərəkə dostlarınız adından klubun rəhbəri,

Vladislav ABDURAZAKOV,
Özbəkistan, Nəmanqan şəhəri,
30 avqust, 1989

Yaşayan təxəyyül

Yol sevdası

Sabir Rüstəm xanlı adı son qırx ilin Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində, şübhəsiz, ən çox istinad edilən adlardan olacaq. Bu ad həm də Azərbaycanın ikinci müstəqillik dönmənin bütün parlaq səhifələrində əvəzsiz bir dəyərə sahibdir. Yəni o, təkçə şeir sənədində öz acılarını ovutmaqla yetinmədi, harada Azərbaycan davası varsa, harada Azərbaycanın taleyinin çözülməsi məqamı varsa, ön saflarda yerini almağı borcu hesab etdi. Şeirini, romanını, publisistikasını, siyasi çıxışlarını bütövlükdə bir ömür kitabı formatında ortaya qoydu və ən başlıcası da bu ömür kitabını ömrünü həsr etdiyi millətə oxutdurdu.

Sabir Rüstəm xanlı Şah İsmayıl üz tutdu, Cavad xana üz tutdu, Əhməd Ağaoğluna üz tutdu, onlarla dialoqa girdi, ancaq tarixə qapanmadı, tarixi modern zamana daşıya bildi. Tarixlə günümüzün qırılan nöqtəsini axtarışı onun yaradıcılığının ana xətti oldu, çünki bu nöqtədən hər şeyin bərpasının mümkünliyünü anlamışdı. Və bu nöqtəni həm şeirində, həm də həyat yolunda tapdığına görə hara yürüyəcəyini, hansı hədəfi döyəcəyini bilən bir şəxsiyyətə çevrildi.

İkinci müstəqillik tarixinin ən önəmli sənədində - İstiqlal aktında onun imzası var. İkinci müstəqillik dönmənin ən şərəfli təşkilatının - Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin qurulmasında onun adı var. Gələcəyimizin, bütövlük dönməmizin ən öncül təşkilatı olan Dünya Azərbaycanlıları Konqresinin qurulmasında yenə də onun adı var. Bəlkə də ən çox arzuladığı Güney Azərbaycan istiqlal aktında imzasının olmasıdır. Kim bilir, bəlkə bu xəbəri eşitmək belə onun ömür kitabının tamamlanacaq səhifəsi kimi olacaq.

Savaşlar dövrünün "Vətən çağırışı" pafosunda populyar şüarı var. Sabir Rüstəm xanlı Vətənin çağırışını gözləmədən, Vətəni çağıraraq yola düşənlər bir Vətən övlədidir.

Dində, elmdə, həyatda birinci şərt inanmaqdır. İnanmaq hərəkətin birinci

şərtidir. Bu yol "aşılarmı-aşılmazmı" tərəddüdü insan oğlunun hər zaman böyür-başındadır. Sabir Rüstəm xanlı başından bəri inandı yolu yürüməyin vacibliyinə. Bir gün müstəqil dövlət quraçağımıza xəyal kimi baxanların çoxluğunun arasında bu xəyalı aşaraq sesini, şeirini duyura bildi. İndi də çoxlarının xəyal kimi baxdığı Güney Azərbaycanın müstəqil dövlət olacağına, Azərbaycanın bütövləşməsinə inananların başında gəlir. O, İran irticasına qarşı sərt mövqə nümayiş etdirən əzsaylı ziyalılardan biridir. İran irticasının mövcud lideri Xameneyiyə yazdığı açıq məktubda Azərbaycan probleminin qoyuluşu o qədər dəqiq cilalanmışdı ki, düşmənin bütün arqumentlərini alt-üst edə bilmişdi.

Sabir Rüstəm xanlı hansı yaşa dolduğunu hiss etməyən, düşüncə yeniliyi qoruyan bir yazar, bir ictimai-siyasi xadim kimi Azərbaycan türkünün dilini, varlığını, hədəflərini usanmadan yaşadan bir şəxsiyyət kimi köntülərdə öz yerini haqqıyla qazanmış... Amma dava bitməmiş və yaxşı ki, Sabir bəyin yol sevdası da tükənmədən, bitmədən bir ömürdən daha uzun sürməkdədir.

Fazil QƏZƏNFƏR,
millət vəkili

Əziz qardaşım Sabir Rüstəm xanlı bəy!

Siz ilk şeirləriniz çıxandan bəri, xalqın qarşısına çıxıb ilk konuşmalarınızı yapdıңызdan bəri, Azərbaycanın sormululuğunu idrak etmiş gerçək yurdsever olaraq hərəkət etmişiniz; xalqın dərdinə və sevincinə tərcüman olmuşunuz. Ən önəmli də millətinizin bir fərdi olaraq hər zaman qürur duyduğunuz; xalqınızın ruhunu tanıyıb onu dünyaya tanıtmaya çalışmışınız.

Nə mutlu sizə ki, xalqınızın sizdən bəklədiklərini gerçəkləşdirərək şərəfli bir ad qazanmışınız. Sizə sağlıqlar sunar, həsrətlə gözlərinizdən öpürəm, kardaşım!

Yavuz AKPINAR
Türk ədəbiyyatşünas-alimi

Sibirin qabaqcıl düşüncəli gənc şair və yazıçıları imkan dairəsində yetişərək öz kökü, tarixi, dini, dili, sonrakı taleyi barədə tez-tez fikir mübadiləsi aparırlar. Belə yığıncaqlar Xakas gəncələrinin də marağına səbəb olur. Mən həmin görüşlərdə Sabir Rüstəm xanlı kitabından bir çox yerləri oxumağı nəzərdə tutmuşam. Bu bizim sonrakı yolumuzun daha da aydın olmasına yardım edir. Biz gənclərə bu ruhda kitablar hava və su kimi lazımdır.

Sibney TEM,
Xakas şairi

Sabir Rüstəm xanlı ocağında

...Mən Azərbaycana, ustadımın və dostumun yanına gəlmişəm. Bunun çox işli və hətta deyirdim ki, romantik bir tarixçəsi var. Hər bir şairin yaradıcılıq yolunun başlanğıcında onu ustad kimi ədəbiyyata yönləndirən bir insan olur. Mənim həyatımda belə bir insan gözəl udmurt şairi Vladimir Vasilyeviç Romanov olub. Vladimir Romanov SSRİ-nin ən aparıcı milli rus müəllifləri pleiyadına mənsub idi. O, enerjili, iti zəkali, səmimi insan və səl şair idi. Artıq onunla ilk tanışlıq illərində mən ondan Gənc Yazıçıların Ümumittifaq seminarında tanış olduğu azərbaycanlı həmkarı Sabir Rüstəm xanlı haqqında eşitmişdim. Elo o zaman mən Azərbaycan ədəbiyyatı ilə ciddi maraqlanmağa başlamışdım. Xüsusilə də Nizami Gəncəvi yaradıcılığına heyranlığım mənə də onun "Leyli və Məcnun" poemasını udmurt dilinə tərcümə etmək ideyasını doğurdu. İllər ərzində bu ideyayı reallaşdırdım. Mən paralel şəkildə Nəsiminin, Xətəinin, Füzulinin, Nəvənin, Mirzə Ələkbər Sabirin, təbi ki, müasir müəlliflərin - Sabir Rüstəm xanlı, Bəxtiyar Vahabzadənin, Anarın, Musa Yaqubun... yaradıcılığı ilə tanış oldum. Ölkəmizin o zamankı dövrü ədəbi orqanlarında Sabir Rüstəm xanlı adını gərondə sevinir və xəyalən ona dostu

Vladimir Romanov və öz adımdan salam göndərdim...

Sabir Rüstəm xanlı özünü ilə şəxsi tanışlıq mənə bu ilin (2011-ci il) aprelinde Kazanda Qəbulla Tukayın xatirəsinə həsr olunmuş ədəbiyyat günlərində qismət oldu. Mən özümü təqdim etdim - o, dostcasına başını yellədi. Mən ona Vladimir Romanovu xatırladanda o, dərhal gülümsəyib mənə qaçladı. Kazan günləri müddətində biz ədəbiyyatımız, xalqlarımız... barədə çox söhbətlər etdik. Bir-birimizi başa düşə-düşə çox şeylər barədə danışdıq. Sonra isə mən Sabir bəyə belə bir sual verdim:

- Bəs bu gün Azərbaycan necə yaşayır?

- Sənən bu sualına mən cavab verə bilmərəm, - deyə gözlərini qıydı və dərhal da əlavə etdi, - sən özün Bakıya gəlməlisən və hər şeyi də öz gözlərlə görməlisən. Səni Bakıda gözləyirik.

Qeyd etmək lazımdır ki, öz dövründə, yəni ötən əsrin 80-ci illərində Sabir Rüstəm xanlı işiq üzü görün "Ömür kitabı" dərhal Rusiyanın milli müəlliflərinin ən çox oxunan məşhur kitabları siyahısına düşüb. Özüne hörmət edən milli müəllif üçün bu kitabı oxumamaq mümkün deyil iş və özüne hörmətsizlik idi. Bu kitab haqqında Moskva görüşlərində də müzakirələr aparmaq olardı. Çünki onun mövzusu bizim çoxmillətli ədəbi mühitimizin ən düşündürücü məqamlarını əhatə edirdi. Kitab öz xalqı haqqında bütün milli müəlliflərə hədsiz yaxın olan tarixi həqiqətin yazıcı məhvərini öne çəkirdi. Mən həmişə "Ömür kitabı" nı Azərbaycan xalqının müasir həyat kitabı ilə müqayisə etmək istəmişəm. Üstəlik, Azərbaycan çinarının köklərinin saçaqlarını öz əllərimlə hiss etmək, bu diyarın dumduzu dağ çeşmələrinin suyunu dadmaq, xəyallarında Xəzər dənizinin səhildə dayanmaq istəmişəm. Buna görə də cavabı yubandırmaq ustadımın dostuna, qısaca desək, ustadıma dedim: "Çox sağ ol, Sabir bəy, gələcəyimiz!".

Beləliklə də mən Bakıya, Sabir Rüstəm xanlı istədi və qonaqpərvər ocağına goldım.

Vyaçeslav AR-SERQİ,
Udmurtiyanın Xalq yazıçısı,
"Xeyrixahlıq ədəbiyyatında həmişə yenidir" yazısından